

ESNAFIN ÖYKÜSÜ

MANİSA

Editörler

Prof. Dr. Nurettin GÜLMEZ – Prof. Dr. Nejdet BİLGİ

© Copyright 2024

Bu kitabın, basım, yayın ve satış hakları Akademisyen Kitabevi A.Ş.'ne aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kağıt ve/veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Tablo, şekil ve grafikler izin alınmadan, ticari amaçlı kullanılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

ISBN 978-625-399-794-6	Sayfa ve Kapak Tasarımı Akademisyen Dizgi Ünitesi
Kitap Adı Esnafın Öyküsü Manisa	Yayıncı Sertifika No 47518
Editörler Prof. Dr. Nurettin GÜLMEZ ORCID iD: 0000-0002-4530-0491 Prof. Dr. Nejdet BİLGİ ORCID iD: 0000-0002-2288-616X	Baskı ve Cilt Hazar Matbaacılık Bisac Code HIS002000 DOI 10.37609/akya.3080
Yayın Koordinatörü Yasin DİLMEN	

Kütüphane Kimlik Kartı
Esnafın Öyküsü Manisa / ed. Nurettin Gülmez, Nejdet Bilgi.
Ankara : Akademisyen Yayınevi Kitabevi, 2024.
926 s. : res, şkl, hrt, fotoğ, tbl. ; 245x260 mm.
Kaynakça var.
ISBN 9786253997946

GENEL DAĞITIM
Akademisyen Kitabevi A.Ş.

Halk Sokak 5 / A Yenışehir / Ankara
Tel: 0312 431 16 33
siparis@akademisyen.com

www.akademisyen.com

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ

Ferdi ZEYREK..... 7

ÖNSÖZ

Ferdi ZEYREK..... 8

EDİTÖRLERDEN 9

BİRİNCİ BÖLÜM:

MANİSA VE ESNAF:

DENEMELER VE

DEĞERLENDİRMELER..... 13-66

Nurettin Gülmez

Manisa Esnafları ile Yapılan
Mülakatlar Üzerine 15

Nejdet Bilgi

Manisa'nın Sanayi Kentine
Dönüşmesi ve Esnaf..... 19

Melih Akdeniz

Esnaf Mülakatları Üzerine
Bir Değerlendirme..... 31

Kübra Aslan

Mülakatlar Bağlamında Manisa
Esnafları Hakkında Bir Değerlendirme 35

Hatice Uslu Önbay

Manisa Esnafı Üzerine
Gözlem ve Değerlendirme 39

Sena Cesur

Manisa Çarşı Esnafları ile Görüşmeler
Üzerine Bir Değerlendirme 45

Furkan Vural

Gözlem ve Değerlendirme 49

Azmi Açıkdil

Manisa Kent Yapısı 53

Bünyamin As

Manisa Esnafları Hakkında
Gözlem ve Değerlendirme 63

İKİNCİ BÖLÜM:

MANİSA ESNAFI

İZ BIRAKANLAR (SÖZLÜ TARİH) 67-750

Abdurrahim Ot..... 69

Abdurrahman Adıyaman 78

Adil Aygül..... 85

Ahmet Bozbay 87

Ahmet Erken..... 96

Ahmet Güngör 101

Ahmet İgan.....	113	Fuat İşbilir	367
Ahmet Katıöz.....	118	Hakkı İplikçi.....	370
Akın Erginer.....	125	Halil Yurtseven	373
Ali Ağar	128	Hasan Geriter	383
Ali Aralar.....	130	Hasan Soytürk.....	398
Ali Erdem	139	Hasan Yüzgenkaya.....	413
Ali Haydar Aksakal.....	148	Hasan Zar	415
Ali Onaylı.....	164	Hulusi Can.....	423
Ali Rıza Mertcan	172	Hüseyin Balatlı.....	427
Ali Rıza Telliöğü.....	177	Hüseyin Gençtürk	432
Ali Sümer.....	183	Hüseyin Hasacar.....	436
Arif Çipiloğlu.....	191	Hüseyin Köroğlu.....	445
Aydoğan-Erdoğan Çipiloğlu.....	198	Hüseyin Tanrısevsin	453
Azmi Açıkdil.....	203	Hüseyin Taylan	460
Bahattin Pekmen	211	Hüsnü Altun	471
Bülent Koşmaz.....	216	İbrahim Arusan.....	478
Cahit Yayman	238	İhsan-İrfan Alınacıık	483
Cavit Çıraklar.....	258	İsa-Şükrü Artunç.....	491
Cemil Çöllü	262	İsmail Kahraman.....	499
Cemil Şener	266	İsmail Özkan	503
Dilaver Vardarer	272	Kâmil Ekmekçi	508
Dündar Çiloğlu.....	280	Kemal Erdaha	513
Emin Kazıkoğlu.....	294	Kenan Yaralı.....	516
Emrullah Demirşah.....	301	Levent Karadağ.....	519
Enver Gediz.....	307	Mehmet Akgül	528
Ercüment Giritligil.....	316	Mehmet Aloğlu.....	535
Erdoğan Balkır	321	Mehmet Ekleti.....	544
Ersan Atılgan	334	Mehmet Yumrukaya	550
Ertuğrul Dayıoğlu	337	Mesut Aksakal	561
Fadıl Yapıcıoğlu	352	Muharrem Hopbaoğlu.....	564
Fehmiye Mutaf.....	359	Mustafa Çapra	570
Fethi Özövgü.....	364	Mustafa Güzgülü.....	579

Mustafa-Hikmet-İlhan-Mümtaz İzci	591
Mustafa Özer.....	598
Muzaffer Erboy.....	609
Necdet Yavaş	614
Nevzat Karaoğlanlar	618
Nevzat Özkösemene.....	631
Nihat Ensoylu.....	635
Nihat Karaoğlanlar.....	648
Ozan Ergüler.....	654
Özcan Baydar	657
Recep Çınar	661
Recep Günel.....	671
Sabri Kadioğlu	677
Sadullah Bulgulu.....	687
Saffet Mutaf.....	696
Saim Dünder	701
Sait Gülmezoğlu.....	709
Sedat Uncular	716
Semih Arbil.....	726
Suphi Egemen	731
Tuğrul Erdem.....	736
Turgut Balkan	744
Ülkü Geçgil.....	754
Ümit Canuyar	756
Vahit Karacalar.....	771
Vahit Kop	776
Vedat Hürsan.....	781
Yahya Şendil	789
Yaşar Mercül.....	798
Yaşar Uğur	814
Yavuz Özgün	821
Zafer Ünal	829

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:

MANİSA ESNAF VE ÇARŞISI

ÜZERİNE İNCELEMELER837-926

Alpay Bizbirlik	
1625-1631 Yılları Arasında	
Manisa Vakıflarında Gelir Birimi	
Olarak Dükkânların Payına Dâir	839

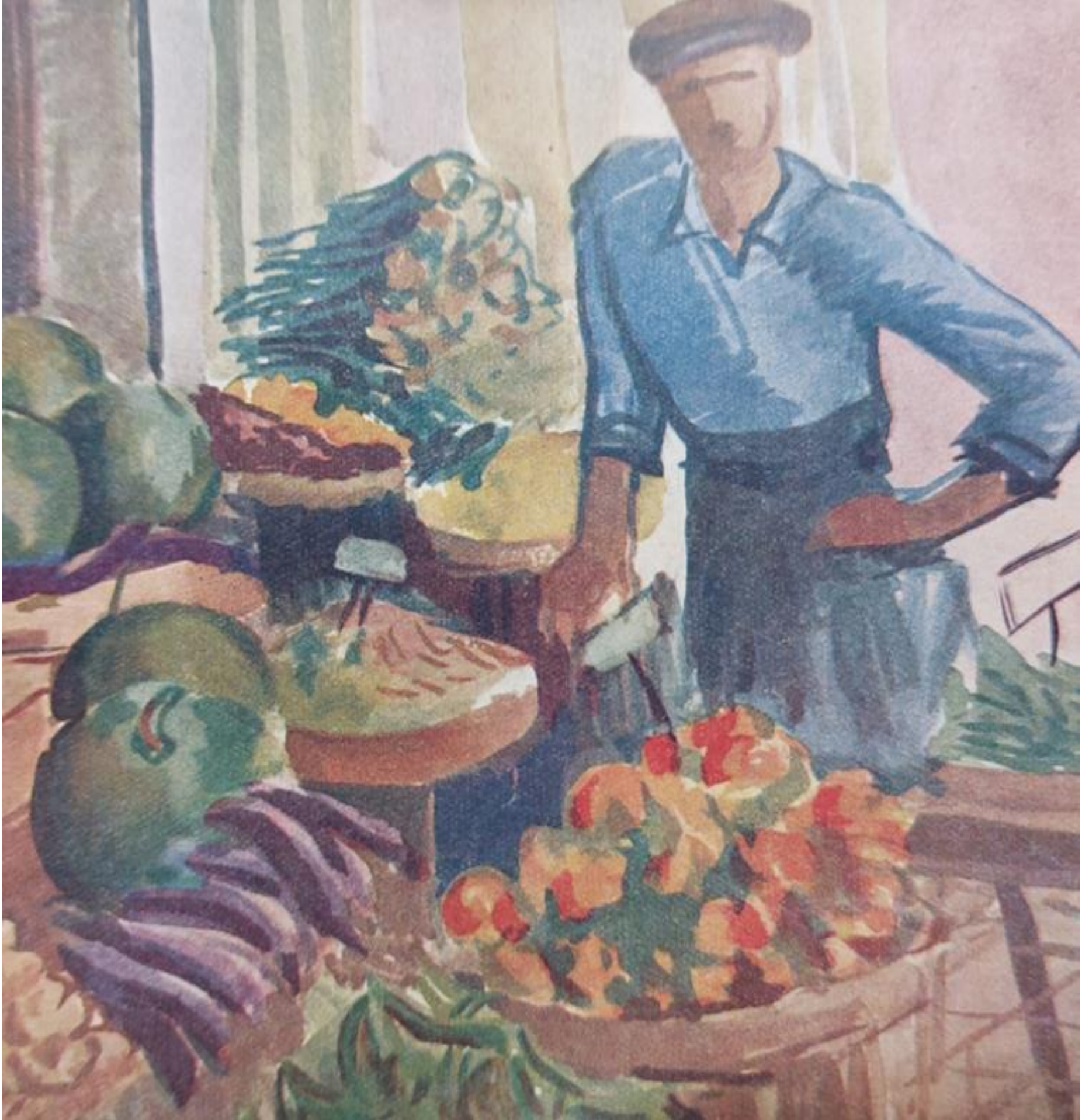
Vehbi Günay-Merve Zeytinci	
Manisa Çarşısı Büyük Yangını	
(18 Ekim 1716): Harîk-i Azîm	853

Nurettin Gülmez	
Çarşı Mahallesi 1833, 1835, 1840 Tarihli	
Nüfus Defterleri.....	867

Nejdet Bilgi	
Çarşı Mahallesi 1845 Tarihli	
Temettüat Defterinde Meslekler ve Esnaf	887

Arzu Taşcan	
Ahenk Gazetesinde Yayımlanan	
İlan ve Reklamlarda Manisa	
Esnafları (1908-1913).....	895

Ferhat Aslan-Deniz Cırık	
Çarşı Sisteminin Lokasyon ve Çarşı İçi	
Kademelenme Yönünden Mekansal	
Analizi: Manisa Örneği.....	915

İbrahim Gökçen, "Manisa meyve ve sebzeleri (1945)"nden detay

SUNUŞ

Tarih boyunca insanlar var oldukları yerleri geliştirip; tarihi, kültürel ve mimari altyapı inşa etmişler ve bu süreçte geçmişten geleceğe mutlak bir iz bırakmışlardır. Günümüzde Şehzadeler Şehri olarak bilinen Manisa, birçok uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. Şehzadelerin valilikleri döneminde ilim ve irfan yuvası olmanın yanında, imar faaliyetleri yönünden de gelişmiştir.

Yıllar boyunca; insanın dönüştürücü eylemi, iletişim becerileri kent tarihine etki etmiştir. Ayrıca bir şehrin gelişimi için ekonomi başta gelen diğer başlıklardan biridir. Manisa bu noktada oldukça şanslı bir şehirdir. Sokaklarında tarihin izini barındıran bu şehir onlarca esnafın hikâyesine şahitlik etmiştir. Kentin ekonomisini ayağa kaldıran

esnaflarımız; ticari zekâsı, işine gösterdiği saygı ve güçlü insan iletişimiyle Manisa'nın en iyi temsilcileridir.

Esnafın Öyküsü kitabımızda, Manisa'nın en önemli noktalarından 'Manisa Çarşısı'nın mevcut durumu çok değerli esnaflarımızın ağzından kaleme alınmış olup, Manisa Çarşısı hakkında akademik makalelere yer verilmiştir. Böyle bir kitabın oluşumuna katkı sunup çok kıymetli bilgilerini bizlere aktaran, şehrimizin atan kalbi çarşısı esnafımıza şükranlarımı iletiyorum. Ayrıca bu fikri projelendiren ve oluşturdukları ekiple birlikte verdikleri emek için editör ekibimize teşekkürlerimi sunuyorum.

Ferdi ZEYREK
Manisa Büyükşehir Belediye Başkanı

ÖNSÖZ

Manisa'nın Kalbi: Esnafımızın Öyküsü

Şehrimizin tarihi dokusunun ve kültürel mirasının önemli bir parçası olan Manisa esnafımızın öykülerini içinde barındıran, hayata geçmesinden heyecan duyduğum bir çalışmayı sizlere sunuyor olmanın mutluluğunu yaşıyorum. Manisa Büyükşehir Belediyemiz ve Manisa Celal Bayar Üniversitesi iş birliğinde gerçekleştirdiğimiz bu çalışmayla geçmişten günümüze kadar şehrimizin ticaret hayatına yön veren, emeğiyle ekmeğini kazanan tüm esnafımıza saygı duruşunda bulunuyoruz.

Bir şehrin çarşıları, pazarları ve dükkanları; sadece alışveriş yapılan mekanlar değil, aynı zamanda insanların bir araya geldiği, sohbet ettiği, dostlukların pekiştiği sosyal yaşamın merkezidir. 'Tıraşçı Ahmet' olarak bilinen merhum babamdan da çokça dinlediğim, bu kitapta da birçoğunun yer aldığı hikayeler, şehrimizin bu güzel dokusunu anlatıyor.

Bugün, çoğu hayatta olmayan değerli büyüklerimizin şehrimizin ekonomisine nasıl katkı sağladıklarını anlatan Esnafın Öyküsü, yeni kuşağa da faydalı olacak bilgiler sunuyor. Ayrıca geçmişten günümüze şehrimizin ekonomik hayatını kalkındırmış büyüklerimizin biyografileriyle de onlarla tanışmış oluyoruz.

Manisa Büyükşehir Belediyesi olarak, böyle güzel ve anlamlı eserin ortaya çıkmasına katkı sağlıyor olmaktan mutluluk duyuyoruz. Manisa Celal Bayar Üniversitesi ile işbirliği içinde hazırladığımız bu eserin, şehrimizin akademik ve kültürel hayatına da önemli bir katkı sağlayacağına yürekten inanıyorum.

Kitabın hazırlanmasında Prof. Dr. Nurettin Gülmez ve Prof. Dr. Nejdet Bilgi başta olmak üzere, tüm emektarlara teşekkür ediyorum.

Ferdi ZEYREK

Manisa Büyükşehir Belediye Başkanı

EDİTÖRLERDEN

Daha önce hazırladığımız “Çarşının Öyküsü Manisa” kitabı, uzun ve yorucu bir çalışmadan sonra yayımlandı. Çarşının Öyküsü Manisa kitabında yer alan esnafa kitaplar ulaştırıldı. Büyük bir beğeni topladı. Kitapta yer alan esnaflar sevinirken kitapta adını göremeyenler, “biz niye yokuz?” diye sorguladı. Sadece bu da değildi. Manisa’nın köklü esnaflarının, “Çarşının Öyküsü Manisa” kitabında olmadıkları görüldü. Bu bir eksiklikti. Fakat araştırmacılardan kaynaklanan bir eksiklik de değildi. Bunun temel üç nedeni vardı. İlki, araştırmacıların çarşıdaki esnafla önceden haber vermeksizin ve tanışıklık oluşturmaksızın sahada karşılaşılarak, sadece görüşmeyi kabul edenlerle mülakat yapmaları, ikincisi Manisa’nın eski ve köklü esnaflarının önemli bir kısmının artık hayatta olmamaları, üçüncüsü ise hayatta olan küçük bir kısım esnafın işi bırakmış, işlerini çocuklarına terk ederek evlerine çekilmiş veya Manisa’dan başka il ve ilçelere göç etmiş bulunmalarıydı.

Bu şartlar altında yeni bir kitap çalışmasına ihtiyaç doğdu. Yeni kitabın temel unsuru Manisa’nın iz bırakan esnafıydı. Konu projelendirildi ve “Esnafın Öyküsü Manisa” kitabının hazırlanmasına karar verildi. Önce eski ve köklü esnaflar belirlendi, sonra bilgi verecek yakınları tespit edildi ve sonra da bu kişilerin telefon numaralarına ulaşıldı. Yaşayanların kendi telefonları elde edildi. Yaklaşık yüz yirmi civarında

bir isim listesi meydana getirilmiş oldu. Böylece araştırmanın birinci aşaması tamamlandı.

İkinci aşamada, araştırmanın yöntemi belirlendi ve kadrosu oluşturuldu. Kitabın içerik olarak iki yönlü bir çalışma olmasına karar verildi. Yani kitapta hem bir alan çalışmasının ve hem de teorik ve tarihsel alt yapıya ilişkin araştırmaların yer alması gerekli görüldü. Ancak bu çalışmanın daha çok alan/sözlü tarih ağırlıklı olması tercih edildi. Bunun nedeni, “arşının Öyküsü Manisa” kitabında arşıyı ve esnafı çeşitli yönlerden inceleyen çok sayıda araştırmaya yer verilmiş olmasıydı. Bu yüzden araştırmacı kadrosu buna göre belirlendi. Araştırmacı kadrosunda yer alanlardan bir kısmı sadece alan çalışması/mülakat yaptı, bazıları sadece teorik veya tarihsel alt yapıya ilişkin çalışma yapma görevini üstlendi ve bazıları da her iki tür çalışmada görev aldı.

Üçüncü aşamada çalışmaya başlandı. Bir taraftan teorik veya tarihsel çalışmalar sürerken diğer taraftan alan çalışması yürütüldü. Alan alışması sırasında, önce araştırmanın en önemli kısmı olan ilgili kişilerden ve esnaflardan randevu alma, mülakat yapma, yapılan mülakatları yazıya dökme süreci devreye girdi. Böylece uzun ve yorucu bir süreç başladı. Elimizdeki telefonların önemli bir kısmına kolayca ulaşıldı. Randevular alındı, keyifli ve güzel sohbetler arasında mülakatlar yapıldı. Bir kısmı yakın il ve ilelerdeydi, oralara kadar gidildi ve röportajlar gerçekleştirildi. Fakat bir kısmı konuşamayacak

kadar rahatsız olduğunu belirterek mülakatı kabul etmedi. Bir kısmı randevusunu sürekli erteledi ve bir türlü konuşmak mümkün olmadı. Bir kısmı uzaklardaydı ve telefonla mülakat yapalım, dedik. Tamam, dendi ve mülakat yapıldı ama bir kısmıyla bir türlü görüşülemedi. Buna rağmen güzel bir eser ortaya ıktı.

Sayısal olarak kitapta 102 başlıkta 108 isim hakkında bilgi verilmektedir. Bu 108 kişiden, 67 başlıkta yer alan 73 kişi hayatta değildir. Diğer 35 başlıkta ise bugün hayatta olan esnaflar yer almaktadır. Çoğunlukla hayatta olmayanlar hakkında bilgi veren 79 kişi hakkında da az veya çok bilgi verilmiştir. Bu 79 kişi ana başlık altındaki yan başlıklarda kendi dilinden tanıtılmaktadır. Dolayısıyla kitapta toplamda 187 kişi hakkında biyografik bilgi bulunmaktadır. Daha da önemlisi, görüşülen kişilerin gözünden ve yaşanmışlıklarından Manisa'nın sosyal ve ekonomik tarihi ortaya konulmaktadır.

Bu çalışmaya katkı koyan yazarlarımızı, özverili çalışmalarından dolayı, unvan ve alfabetik soyadı sırasına göre, ayrıca anmak isteriz. Bu on beş kişilik kadro řu isimlerden meydana gelmektedir: Prof. Dr. Nejdet Bilgi, Prof. Dr. Alpay Bizbirlik, Prof. Dr. Nurettin Gülmez, Prof. Dr. Vehbi Günay, Doç. Dr. Melih Akdeniz, Doç. Dr. Ferhat Aslan, Doç. Dr. Arzu Taşcan, Doktora Öğrencisi Kübra Aslan, Doktora Öğrencisi Hatice Uslu Önbay, Bilim Uzmanı Bünyamin As, Bilim Uzmanı Sena Cesur, Bilim Uzmanı Furkan Vural, Araştırma

Görevlisi Deniz Cırık, Yüksek Lisans Öğrencisi Merve Zeytinci ve Mimar Azmi Açıkıldil. Bu çalışma, bu değerli kadronun eseridir. Kendilerine ayrı ayrı teşekkür ediyoruz.

Bu çalışmaya katkı yapan yazarlarımız, öncelikle akademik ilişkileri dolayısıyla Manisa Celal Bayar Üniversitesi ve Ege Üniversitesi'ne mensupturlar. Ayrıca Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı olan ve emekli bulunan yazarlarımız da vardır.

Her çalışmada olduğu gibi, bu çalışmada da bazı eksiklikler ve eleştirilecek yönler bulunabilir. Ancak bu eser, Manisa'da esnafılık yapmış eski ve köklü esnafın hakkında yapılmış en önemli ve kapsayıcı bir çalışmanın ürünüdür. Bu yönüyle tarihe ve geleceğe not düşen bir eserdir. Şehir hafızasının oluşumuna katkı sunmaktadır. Manisa esnafına bir minnetin ve şükranın ifadesidir. Güzel işler yapanları, memleketine katkı sunanları ve değer katanları güzelliklerle hatırlamanın bir simgesidir. Güzel işler üretenler, takdir edilmelidir. Takdir edilmeyen güzellikler, emek, iş, bilim ve değerler, buldukları yerden göç eder. Sahip çıkılması gerekir. Hafızasız insan neyse, hafızasız millet de odur. Hafıza sağlam çalışıyorsa, o milletleri hiçbir güç yıkamaz. Belki zarar verebilir, ama yıkamaz. Kökleri derinlerde olan ağaçlar, sağlam ve sağlıklı kalırlar. Kökleri yüzeyde kalanlar

ise, ilk sert rüzgârda yıkılırlar. Manisa'nın tarihi, kültürü, sosyal hayatı, ekonomisi, insanı, Manisa'ya değer katan şahsiyetleri de bu anlamda Manisa'nın derinlere uzanan kökleridir ve vazgeçilmez hafızasıdır.

Bu esere, gönülden sahip çıkan ve yayımlanması konusunda desteklerini esirgemeyen, Manisa Büyükşehir Belediye Başkanı Sayın Ferdi ZEYREK'e, Manisa Büyükşehir Belediyesi Genel Sekreter Yardımcısı Ulaş AYDIN'a ve çalışmaya destek veren bütün araştırmacılara, röportaj sırasında içtenlikle bizimle sohbet eden bütün Manisa esnafına çok teşekkür ederiz. Bugün aramızda bulunmayan esnafımıza Allah'tan rahmet ve yaşayanlara da sağlıklı ve huzurlu bir ömür dileriz.

Manisa, 25 Ekim 2024

Editörler

Prof. Dr. Nurettin GÜLMEZ Prof. Dr. Nejdet BİLGİ

kaçırılmaması gerektiği yolundaki yorumları önemlidir.

Kaynakça

İnternet

(17) Facebook.

Hakkımızda - Manisa Organize Sanayi Bölgesi
Resmi Web Sitesi (mosb.org.tr).

TÜİK - Veri Portalı (tuik.gov.tr).

Yönetim Kurulu Başkanımız Osman Kıvırcık'ın Yeni
Yıl Mesajı - MUOSB | Muradiye Organize
Sanayi Bölgesi.

Yayınlar

Ağın, Ahmet Cengiz, Kâzım Özses, Sadık Karaöz,
1967 Manisa İl Yıllığı, Ticaret Matbaası, İzmir
1968.

Almanak '99 Kenan Evren Sanayi Sitesi, HİRAŞ,
Manisa [1999].

Çarşının Öyküsü Manisa, Ed. N. Gülmez, N. Bilgi,
Akademisyen Yayınevi Ankara 2023.

Gürel, Sümer, Cumhuriyet Döneminde Manisa Kent
Monografisi Denemesi, Yaşar Eğitim ve Kültür
Vakfı, İzmir 1984.

İzmir ve Çevresi Resmi, Özel Binalar İstatistiği 1918,
Yay. Haz. Erkan Serçe, Akademi Kitabevi,
İzmir 1998.

Manisa Sanayi Bölgesi Tesis ve Geliştirme Projesi,
Doğuş Matbaacılık ve Ticaret, Ankara 1964.

T. C. Manisa Vilayeti Hakkında Tabii, Coğrafi, Tarihi,
İdari, İktisadi, İctimai Malumatı Cami
Mecmuadır, İzmir 1932, Vilayet Hususi
İdaresi.

Taşkingöl Başaran, Fatma, Manisa Şehri Üzerinde
Sosyal Bir Araştırma 1950, Sosyoloji Derneği,
Ankara 2005.

Sözlü Tarih (Bu kitapta)

Ahmet İgan, 26.09.2023 Sena Cesur görüşmesi.

Ali Erdem, 27.02.2024 Nejdet Bilgi görüşmesi.

Bülent Koşmaz, 26.10.2023 Melih Akdeniz
görüşmesi.

Cahit Yayman, 29.09.2023 Nurettin Gülmez
görüşmesi.

Dilaver Vardarer, 22.09.2023 Furkan Vural
görüşmesi.

Dündar Çiloğlu, 27.12.2023 Nejdet Bilgi görüşmesi.

Halil Yurtseven, 22.09.2023 Nurettin Gülmez
görüşmesi.

Kenan Yaralı, 15.02.2024 Azmi Açıkdil anlatımı.

Levent Karadağ, 28.11.2023 Melih Akdeniz
görüşmesi.

Mehmet Yumrukaya, 16.01.2024 Nejdet Bilgi
görüşmesi.

Mustafa Çapra, 19.10.2023 Furkan Vural
görüşmesi.

Nihat Karaoğanlar, 24.12.2023 Nejdet Bilgi
görüşmesi.

Vedat Hürsan, 16.02.2024 Bünyamin As görüşmesi.

Sonuç

Manisa Çarşı'nın öyküsü sadece ekonomik bağlamda anlatılacak bir konu değildir. Mülakatlar aracılığıyla çarşının esnaflarıyla, müşterileriyle ve yaşamışlıklarıyla döneminin sosyo-kültürel, ekonomik ve tarihi tüm noktalarına değinilmiştir. Çarşı bugün hala mesleğe devam eden ustalardan, onların babaları ve dedelerinden miras kalan birikimleri ile bir bütün oluşturmaktadır. Mülakatlar tarihin farklı dönüm noktaları için dikkate değer ayrıntılar ve yaşamışlıklar içermektedir. Tarihi dönüm noktalarının yanında ekonomik kriz dönemleri esnafların hafızalarında yer edinen önemli dönemlerden olmuştur.

Bu kapsamda tarihi ve mesleki bir analizden oluşan çalışmanın şehir tarihçiliğinde ve kent hakkında önem arz eden bir çalışma olacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Çetin Perkmen ile 14 Kasım 2023 tarihinde yapılan görüşme.
- Çiftçi, Hasan, *Kent Unsurları*, İKSAD, Ankara 2022.
- Eray, Saide Selin ve Kutlu, İzzettin, "Anadolu'da Selçuklu ve Osmanlı Kent Yapısında Çarşının Konumu ve Mekânsal Kurgusu Üzerine Bir İrdeleme", *Kent Akademisi*, Volume 14, Issue 2. 2021, ss. 506-517.
- İbrahim Ethem Mutaf ile 14 Kasım 2023 tarihinde yapılan görüşme.
- Mehmet Aksakal ile 16 Kasım 2023 tarihinde yapılan görüşme.
- Yonca Ekmekçi ile 12 Ekim 2023 tarihinde yapılan görüşme.

Manisa esnafları, şehrin tarihsel sürecinde önemli bir yer tutmaktadır. Bu önemin bilinciyle çeşitli meslek dallarının önde gelen kişileriyle veya yakınlarıyla görüşülerek şehrin hafızası canlandırılmıştır. Unutulmakla karşı karşıya olan kişi ve meslekler hatırlatılmaya çalışılmıştır. Önemli bir değer olarak Manisa’da esnafılık kültürünün sözlü kaynaklarla kayıtlara geçmesi sağlanmıştır.

Sonuç olarak Manisa’da esnafılık geleneği hangi meslekten olursa olsun babadan hatta dededen başlayan bir çizgide ilerlemiş, az bir kısmı günümüze kadar ulaşmıştır. Devam edenlerin birçoğu değişen şartlara ayak uydurarak varlıklarını sürdürebilmektedir. Kültürel değerlerin yaşatılması, gelecek nesillere aktarılması için esnafların ve çeşitli meslek dallarının desteklenmesi ihtiyacı hızla artmaktadır.

Kaynakça

Gazete, Kitap ve Makaleler

BÜYÜKBOYACI, Yusuf, Türk Esnafının Sosyal Yapısı ve Sosyal Değişme Temayülleri, *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, Cilt: 0, Sayı: 21, İstanbul, 2011.

KAL’A Ahmet, “Esnaf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 11, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1995.

T.C. Manisa Valiliği, *Manisa*, (Yay. Haz. Ersal Yavi, Necla Yazıcıoğlu Yavi), 1995.

“Türk Ticaret Kanunu”, *T.C. Resmî Gazete*, 27846, 14 Şubat 2011.

Sözlü Kaynaklar

Bülent Özövgü ile 14 Kasım 2023 tarihinde yapılan görüşme.

Mehmet Ali Özkösemen ile 14 Kasım 2023 tarihine yapılan görüşme.

Mustafa Çöllü ile 12 Ekim 2023 tarihinde yapılan görüşme.

Ömer Mertcan ile 13 Kasım 2023 tarihinde yapılan görüşme.

Recep Günel ile 13 Kasım 2023 tarihinde yapılan görüşme.

Vahit Karacalar ile 12 Ekim 2023 tarihinde yapılan görüşme.

Zafer Ünal ile 12 Ekim 2023 tarihinde yapılan görüşme.

Tıp Tarihi Müzesi'nde Dr. Cemil Şener köşesi

Cemil Şener'in laboratuvarının bulunduğu bina
(1971. Haydar Bayat- 15 Nisan 1998)

Kaynaklar: Ali Haydar Bayat-Necdet Okumuş, "Lityazol Cemil ve Dr. Cemil Şener", *Manisa Dergisi*, Sayı 19 (Haziran 2000), ss.40-48; Sadık Karaöz, *Manisa Belediyesi, Tarihçe-Belediye Başkanları-Çalışmalar*, Manisa, ty, s. 52; HT_2407_1_11.pdf (tbmm.gov.tr); (12) Ayhan Ercan - Şevketi bostan sebze olarak Ege Bölgesi'nde, İzmir... | Facebook Lityazol Cemil - Prof. Dr. K. Hüsnü Can Başer (khcbaser.com)

Lityazol Cemil'in şişe, kutu ve prospektüsü

Kaynakça

63 Numaralı *Manisa Şer'iyye Sicili (MŞS)*

ACUN, Hakkı, *Manisa'da Türk Devri Yapıları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999.

BARKAN, Ömer Lütfi, "Osmanlı İmparatorluğunda İmaret Sitelerinin Kuruluşu ve İşleyiş Tarzına Ait Araştırmalar", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, C.23, S.1-2, İstanbul, 1963, s.239.

BERKİ, Ali Himmet, "Vakıfların Tarihi, Mahiyeti ve Tekamülü Cemiyet ve Fertlere Sağladığı Faideler", *Vakıflar Dergisi*, S.6, İstanbul, 1965, s.12.

BİLMEN, Ömer Nasuhi, *Hukuk-ı İslamiye ve İslâhat-ı Fıkhiyye Kamusu*, C.4, İstanbul, 1968.

BİZBİRLİK, Alpay, OKUMUŞ, Necdet, *Manisa'da Tarihi Mekânlar Mezar Taşları ve Kitabeler*, Manisa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Manisa 2017.

EMECEN, Feridun M., *XVI. Asırda Manisa Kazası*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2013.

FAROQHİ, Suraiya, *Osmanlı'da Kentler ve Kentlileri*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000.

GÖKÇEN, İbrahim, *Manisa Tarihinde Vakıflar ve Hayırlar: (Hicri 954-1060)*, I. Cilt, Marifet Basımevi, İstanbul 1946.

GÜNAY, Hacı Mehmet, "Vakıf", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.42, İstanbul, 2012, s.475.

HALAÇOĞLU, Yusuf, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Ankara, 1991.

KAZICI, Ziya, *İslam Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi*, İstanbul, 2003.

ÖZTÜRK, Nazif, *Menşei ve Tarihi Gelişimi Açısından Vakıflar*, Ankara, 1983.

TULUM, Mertol, *Arapça ve Farsça'dan Osmanlı Türkçesi'ne Alıntılar Sözlüğü I*, Ketebe Yayınları, İstanbul 2023.

YEDİYILDIZ, Bahaeddin, "Müessese-Toplum Münasebetleri Çerçevesinde XVIII. Asır Türk Toplumunu ve Vakıf Müessesesi", *Vakıflar Dergisi*, S.15, Ankara, 1982, s.28-29.

YEDİYILDIZ, Bahaeddin, "Vakıf", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.42, İstanbul, 2012, s.479.

Kaynakça

A. Arşiv Belgeleri

- BOA., *C.ML. (Cevdet-Maliye) 00179.07579.001.*
BOA., *C.ML. (Cevdet-Maliye) 00179.07579.002.*
BOA., *MŞS. (Manisa Şer'îye Sicili) 154/6574.*
BOA., *MŞS. (Manisa Şer'îye Sicili) 173/6593.*
BOA., *MŞS. (Manisa Şer'îye Sicili) 177/6597.*

B. Basılı Eserler

- BAYIR, Önder, *XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Manisa'nın Sosyal ve İktisadî Durumu*, İ. Ü. Sos. Bil. Ens. yayımlanmamış doktora tezi, İstanbul 2001.
- BİLGİ, Nejdet, "1922 Manisa Büyük Yangını: Harîk-i Hâil", *Manisa Celal Bayar Üniv. Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 20 (MCBÜ 30. Yıl Özel Sayısı), Manisa 2022, s. 231-251.
- DUYMAZ, Ali, "Küçük Âşık Hayfî ve Manisa Yangını Destanı", *Doğan Kaya Armağanı-70. Yaş Hatırası*, C. 1, Ed. S. S. Yılmaz-H. Çelikten-E. K. Çelikten, Vilâyet Kitabevi yay., Sivas 2021.
- EMECEN, Feridun M., "Evliya Çelebi'nin Manisa'ya Dair Verdiği Bilgilerin Değeri", *Tarihin İçinde Manisa*, Manisa Belediyesi yay., Manisa 2006, s. 163-172.
- EMECEN, Feridun M., "Kayacık Kazâsının Avârız Defteri", *İ. Ü. Tarih Enstitüsü Dergisi*, S. 12, 1981-1982, Prof. Tayyib Gökbilgin Hatıra Sayısı, İstanbul 1982, s. 159-170.
- EMECEN, Feridun M., *XVI. Asırda Manisa Kazâsı*, TTK. yay., Ankara 1989.
- EMECEN, Feridun, "Manisa", *TDVİA.*, C. XXI, Ankara 2003, s. 577-583.
- EVLİYA ÇELEBİ b. Derviş Mehmed Zillî, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 306, Süleymaniye Kütüphanesi Pertev Paşa 462, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Beşir Ağa 452 Numaralı Yazmaların Mukayeseli Transkripsiyonu-Dizini*, 9. Kitap, Haz. Y. Dağlı-S. Ali Kahraman-R. Dankoff, İstanbul 2005.
- GÖKÇEN, İbrahim, *Manisa Tarihinde Vakıflar ve Hayırlar (Hicri 954-1060)*, I. Kitap, Manisa Halkevi yay., Marifet Basımevi, İstanbul 1946.
- KARADEMİR, Zafer, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Darlık Ekonomisi ve Kıtliklar (1560-1660)*, Cumhuriyet Üniv., Sos. Bil. Ens., yayımlanmış doktora tezi, Sivas 2013.
- SAHİLLİOĞLU, Halil, "Avârız", *TDVİA.*, C. IV, İstanbul 1991, s. 108-109.
- ULUÇAY, M. Çağatay, *18 ve 19. Yüzyıllarda Saruhan'da Eşkiyalık ve Halk Hareketleri*, Berksoy Basımevi, İstanbul 1955.
- ULUÇAY, M. Çağatay, *XVII inci Yüzyılda Manisa'da Ziraat, Ticaret ve Esnaf Teşkilâtı*, Resimli Ay Matbaası, İstanbul 1942.
- ULUÇAY, Çağatay-GÖKÇEN, İbrahim, *Manisa Tarihi*, Manisa Halkevi yay., Resimli Ay Matbaası, İstanbul 1939.

Ekonomik açıdan nüfus defterlerinde; Manisa Çarşısındaki esnaflar hakkın bilgi edinmemizi sağlayan bezci, bezzaz, berber, limoncu, tüccar, tarakçı, hancı, yorgancı, uncu, derici, göncü, miskici, çulha, duhancı, semerci, tütüncü, timarhaneci, çerezci, keçeci, tellal ve katırcı gibi meslek adlarına da rastlanmaktadır.

Ayrıca nüfus sayımında erkeklerin askerliğe elverişli olup olmadıkları hakkında isimlerin yanına işaretler konulduğu görülmektedir.

Kaynakça

Arşivler

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi, Nüfus Defteri, NFS.d.02802, 1246/1830-1831.

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi, Nüfus Defteri, NFS.d.02863, 1249/1833-1834.

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi, Nüfus Defteri, NFS.d.02865, 1258/1842-1843.

Kitap ve Makaleler

Berber, Ferhat ve Özekmekçi, Mustafa Mesut, "19. Yüzyılın İlk Yarısında İzmir Nüfusunun Kaynakları", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, Cilt 8, Sayı 3, 2021, s.1066-1086.

Bilgi, Nejdet, "1842 Yılında Saruhan Sancağı'nın Nüfusu ve İdarî Bölünüşü", *Manisa Araştırmaları*, Sayı 1, Manisa 2001, ss. 87-122.

Davutoğlu, Ahmet, *Stratejik Derinlik Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, Küre Yayınları, 50. Baskı, İstanbul 2001.

T C İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü, <https://www.nvi.gov.tr/osmanli-donemi#:~:text=Osmanlı%20Sava%C5%9F%C4%B1'n%C4%B1n%20sekteye,n%C3%BCfus%20say%C4%B1m%C4%B1%20olarak%20kabul%20edilegemi%C5%9Ftir>, adresi üzerinden 10.02.2024 tarihinde ulaşıldı.

Toygar, Erkan, *Kemal H. Karpat'a Göre Türkiye'de Modernleşme ve Demokrasi Sorunları*, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar 2013.

Hâfız Mehmed'in boyahânesinde ve Emekli Mülâzım Mehmed Ağa'nın Balpazarında dükkânları veya dükkân hisseleri olduğu anlaşılmıştır. Bunlardan Kuburoğlu Şâkir Efendi'nin Gürhâne Mahallesi'nde bir de fırını vardır. Ayrıca yine Altın pazarında Merhûm İsmail Efendi ile Makoşka adlı birinin mağazalarının olduğundan bahsedilmektedir.

Gazetede yayınlanmış olan ve incelenen reklam ve ilânlardan Manisa'daki bazı çarşı ve pazarların isimleri ile de karşılaşılmış olup bunlardan birinde Manisa'daki Buğday Loncası'ndan bahsedilmektedir. İlân ve reklam metinlerinde çarşılar, pazarlar ve hanların isimlerinin açık bir şekilde adres göstermek/yer belirtmek amacıyla kullanıldığı görülmektedir. Kunderacı Nûri'nin ayrı ayrı verdiği reklamlarında, dükkân yerleri Altın pazarı ve Zeytin pazarı olarak gösterilmiş olup, kendisinin iki dükkâna sahip olduğunu düşündürmektedir. Helvacı Ali Rıza herhangi bir dükkân/bakkal vs. ismi vermeksizin ürettiği mesir macunlarının satıldığı yerin Soğan pazarında bulunduğunu yazdırmıştır. Hürriyet Eczanesi için verilen reklamda eczanenin Balık pazarında olduğu belirtilmiştir. Afiyet Eczanesi ise Kilim Hanı civarındadır. Hanlardan bahseden diğer bir belgeye ise ilânlarda rastlanmıştır. Manisa İcrâ Dâiresinin ilâmına göre Hacı Bayrakdarzâde Ali Rızâ Efendi Kurşunlu Han'da ticâretle meşgûldür. Manisa'nın MUYTABLAR ÇARŞISI, Bitpazarı, Karaköy Çarşısı, Aziziye Çarşısı, Balpazarı, Nalbantlar Çarşısı

da reklam ve ilânlarda karşılaşılan diğer çarşı ve pazarlardandır.

1908-1913 yılları arasında az sayıda da olsa, *Ahenk* Gazetesinde yayınlanan reklamların çoğunu dükkân ve bakkaliye esnafı vermiştir. Sağlık ile ilgili iki eczane ve bir doktorun reklam ilânına da rastlanmıştır. Esnaf, bu reklamlarda ürünlerinin doğruluğu ve uygunluğunu, ayrıca dürüstlüklerini vurgulayarak tüketicinin kendilerine yönelmelerini amaçlamıştır. Reklam metinlerinde bazı esnafın "üstünlük" vurgusu yaparak tüketicinin algılarını etkilemeye çalıştığı görülmüştür.

Bibliyografya

- Ahenk* (İzmir), 1908-1913 yıllarına ait sayılar (Kullanılan sayılar dipnotlarda gösterilmiştir).
AKBULUT, Uğur, "Osmanlı Basın Tarihine Bir Katkı: Gazetelerin Yayınlanma Amaçları Üzerine (1831-1876)", *Turkish Studies*, Cilt: 8, Sayı: 5, 2013, s. 31-57.
- ARIKAN, Zeki, "İşgal Dönemi İzmir Basını", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: 5 Sayı: 13, 1988, s. 145-166.
- ARIKAN, Zeki, "Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde İzmir Basını", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt: 1, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s. 103-111.
- ARIKAN, Zeki, *İzmir Basın Tarihi (1868-1938)*, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir 2006.

KOCAKAYA, Ayşe Hanife, "Osmanlı Devleti Döneminde Reklamcılık Anlayışı ve 1908-1909 Tanin Gazetesi Örneği", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 1, 2016, s. 119-148.

MENEVŞE, Aslı, *From Empire to Republic: A Study of Changes in Advertorial Prose, 1876-1928*, Sabanci University, The Graduate School of Arts Social Sciences, the Degree of Master of Arts in History, 2010.

PEKTAŞ, Hasip, "Reklâm Nedir? İşlevi ve Etkileri Nelerdir?", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt: 2 Sayı: 1, 1987, s. 221-230.

Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türki*, Çağrı Yayınları, Tarihsiz.

Türkçe Sözlük, Cilt: 1-2, Türk Dil Kurumu, Ankara 1998.

ÜSTÜN, Rabia, *Yaratıcı Reklam Stratejilerinde Yenilikçi Yaklaşımlar: Dijital Açık Hava Reklam Uygulamaları*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 2023.

ZÜLFİKAR, Hamza, "Meslek Adları ve -cı Ekinin Türkçedeki İşlevleri", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten*, Cilt: 55, Sayı: 1 2007, s. 173-218.

(takriben 1980'ler) işlevini sürdürmüş günümüzde ise çalışmamaktadır.¹

Çarşı bölgesinin çevresine bakıldığında Manisa için önemi yüksek olan merkezi alanların da çarşı civarında yer aldığı görülür. Manisa Valiliği, Beyazfil İşhanı, Manisa Müzesi ve Şehzadeler Kaymakamlığı, yine çarşı sahasında halkın dinlenme ve nefes alma amacı ile kullandığı Ulupark, Saruhan Park ve Fatih Parkı bu merkezi alanların en önemlileri arasındadır. Bu durum çarşı bölgesinin ekonomik faaliyetlerinin yanında sosyal ve kültürel açıdan da bölge halkına hizmet vermeye devam ettiğini göstermektedir.

Sonuç

Türk kültüründe çarşılar birer ticaret merkezi olmalarının yanı sıra birer toplanma, sosyalleşme ve kültürel faaliyet alanı olarak dikkat çekmektedir. Şehirlerin kuruluş ve gelişme yerine göre büyüklüğü ve yönü de değişen çarşılar, zamanla bölünerek alt çarşıları oluşturmuş ya da küçülerek eski işlevini yitirmiştir.

Osmanlı çarşıları şehirlerin kurulduğu kale etrafında ya da şehrin gelişme yönüne göre gelişim göstermiş ve zamanla şehrin odak noktası haline gelmiştir. Toplumun temel ihtiyaçlarını karşıladığı han, hamam, kervansaray ve cami gibi yapıların içinde ya da çevresinde gelişen çarşılar bu açıdan bakıldığında da önemli birer kültürel yapı merkezi olmayı başarmıştır.

Günümüz şehirlerindeki çarşılar da geçmişteki özelliklerini devam ettirmekte ve şehrin ticaretin kalbinin attığı yer olma niteliğini

korumaktadır. Türkiye'nin tarihi, kültürel, ekonomik ve sosyal açıdan önemli bir şehri olan Manisa'da da çarşının kurulduğu alan, birçok Osmanlı şehrinde olduğu gibi ticaretin kalbinin attığı yer olmayı başarmıştır. Etrafında ya da içinde kurulduğu han, hamam, kervansaray ve cami gibi yapıları ile bir kademelenme yapısı gösteren Manisa çarşısı, günümüzde sahip olduğu misyonu korumakta ve devam ettirmektedir.

Kaynakça

- Acun, Hakkı. *Manisa'da Türk Devri Yapıları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1999.
- Adem Sezer, Mehmet Deniz, Mustafa Topuz, "Uşak Şehrinde Okullara Erişebilirliğin Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) İle Analizi" *Journal of History Culture and Art Research*, cilt 7, S. 5 (2018). s. 470 – 494.
- Adem Sezer, Mehmet Deniz, Kocaman E. ve Mustafa Topuz "Analysis of accessibility of schools in Turgutlu City via geographical information system (GIS). *International Journal of Geography and Geography Education (IGGE)*, S. 40 (2019), s. 190 – 207.
- Ahunbay, Zeynep. *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*. İstanbul: YEM Yayın, 2007.
- Aliğaoğlu, Alpaslan, ve Abdullah Uğur. *Şehir Coğrafyası*. Ankara: Nobel Yayınları, 2021.
- Arslan, Ferhat, İlker Mümin Çağlar, ve Cengiz Gürbıyık. "Kültürel Miras Kapsamında Kaybolmaya Yüz Tutmuş Geleneksel Meslekler: Turgutlu Örneği". *Studies of The Ottoman Domain (Osmanlı Hakimiyet Sahası Çalışmaları)* 7, S 13 (2017): 211-247.

¹ Hasan Uçar, "Manisa Çarşısı Hamamları". *Çarşının Öyküsü Manisa* içinde, editörler Nurettin Gülmez ve Nejdet Bilgi, (Ankara: Akademisyen Yayınevi Kitabevi, 2023b), s.524.

- Arslan, Ferhat, Mehmet Üzülmez. "Sürdürülebilir Üretimde Yeşil Binaların Rolü: Schneider Electric (Manisa) Örneği," II. Uluslararası Coğrafya Eğitim Kongresi, Eskişehir, Türkiye, 2019, ss. 1871-1878
- Arslan, Ferhat, Mehmet Üzülmez. "Öğrenci Tercihlerine Göre Manisa Celal Bayar Üniversitesi'nin Etki Alanındaki Değişimler (2000 - 2019)". *Doğu Coğrafya Dergisi*, S. 43 (2020): 31 - 48.
- Aydemir, Işık, ve F. Pınar Arabacıoğlu. "Tarihi Çevrelerde Yeniden Değerlendirme Kavramı". *YTÜ Mim. Fak. E-Dergisi 2*, S 4 (2007): 204-212.
- Bilgi, Nejdet. "Manisa Yangını ve 8 Eylül Törenlerine Dair Bir Belge" *Manisa Dergisi 23*, 24 (Kurtuluşun 80. Yıldönümü Özel Sayısı), 2002.
- Bilgi, Nejdet. *İstiklâl Yolunda Bestekâr Bir Müftü Ahmet Âlim Efendi*. Manisa: Manisa Belediyesi Kültür Yayınları, 2008.
- Çevrimli, Süleyman Cevat, ve Hasan Şehmuz Haştemoğlu. "Geleneksel Osmanlı Çarşısı Örneği, Isparta Üzüm Pazarı". *History Studies 12*, S 1 (2020): 125-145.
- Demir, Mustafa. "Anadolu'da Selçuklu Dönemi Şehirleşmesi". *Akademik Araştırmalar Dergisi*, S 6 (2003): 61-83.
- Emecen, Feridun M. "XVI. Asırda Manisa Çarşısı, Pazarı ve Esnafı". *Çarşının Öyküsü Manisa* içinde, editörler Nurettin Gülmez ve Nejdet Bilgi, 377-388. Ankara: Akademisyen Yayınevi Kitabevi, 2023.
- Emecen, Feridun M. *Tarihin İçinde Manisa*. Manisa: Manisa Belediyesi Kültür Yayınları, 2006.
- Gürbıyık, Cengiz. "Manisa Bedesten ve Hanları". *Çarşının Öyküsü Manisa* içinde, editörler Nurettin Gülmez ve Nejdet Bilgi, 469-484. Ankara: Akademisyen Yayınevi Kitabevi, 2023a.
- Gürbıyık, Cengiz. "Manisa Çarşı Bölgesi Dini Yapıları". *Çarşının Öyküsü Manisa* içinde, editörler Nurettin Gülmez ve Nejdet Bilgi, 485-506. Ankara: Akademisyen Yayınevi Kitabevi, 2023b.
- Gürbıyık, Cengiz. "Osmanlı İmaretlerinin (Aşevleri) Tipolojisi Üzerine Bir Deneme". *Sanat Tarihi Dergisi 24*, S 1 (2015): 23-51.
- İnalçık, Halil, ve Bülent Arı. "Türk-İslam-Osmanlı Şehirciliği ve Halil İnalçık'ın Çalışmaları". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, S 6 (2005): 27-56.
- Kuban, Doğan. "Anadolu-Türk Şehri. Tarihi Gelişmesi, Sosyal ve Fiziki Özellikleri Üzerinde Bazı Gelişmeler". *Vakıflar Dergisi*, S 7 (1968): 53-73.
- Okan Oğan, ve Üzeyir Yasak, "Küreselleşme Bağlamında Mekansal Kent Kimliği ve Markalaşmanın Kent Turizmine Etkisi." *Türk Coğrafya Dergisi (74)*, s. 97 - 105.
- Özdeş, Gündüz. *Türk Çarşıları*. Ankara: Tepe Yayınları, 1998.
- Özgüç, Nazmiye. "Şehrsel Koruma ve Coğrafya". *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Dergisi*, S 3 (1992): 61-122.
- Saoud, Rabah. *Introduction to the Islamic City*. Manchester: Foundation for Science Technology and Civilisation, 2002.
- Şahinalp, Mehmet Sait, ve Veysi Günel. "Osmanlı Şehircilik Kültüründe Çarşı Sisteminin

- Lokasyon ve Çarşı İçi Kademelenme Yönünden Mekânsal Analizi". *Milli Folklor Dergisi* 12, S 93 (2012): 149-168.
- Şahinalp, Mehmet ve Veysi Günel. "Osmanlı Dönemi Anadolu Şehirleri Çarşı Sisteminin Fonksiyonel Analizi": *Journal of Turkish Studies* 11 (2016): 335-360.
- Tuncel, Metin. "Türkiye'de Kent Yerleşmeleri'nin Tarihçesine Toplu Bir Bakış". *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, S 23 (1980): 123-157.
- Tunçdilek, Necdet. *Türkiye'de Yerleşmenin Evrimi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Yayınları, 1986.
- Türk Dil Kurumu Türkçe Güncel Sözlük, "Çarşı", 3 Eylül 2023 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden erişildi.
- Uçar, Hasan. "Manisa Çarşısı Çeşmeleri". *Çarşının Öyküsü Manisa* içinde, editörler Nurettin Gülmez ve Nejdet Bilgi, 507-522. Ankara: Akademisyen Yayınevi Kitabevi, 2023a.
- Uçar, Hasan. "Manisa Çarşısı Hamamları". *Çarşının Öyküsü Manisa* içinde, editörler Nurettin Gülmez ve Nejdet Bilgi, 523-546. Ankara: Akademisyen Yayınevi Kitabevi, 2023b.
- Uluçay, M. Çağatay. *XVII. Yüzyılda Manisa'da Ziraat, Ticaret ve Esnaf Teşkilatı*. İstanbul: Resimli Ay Matbaası, 1942.
- Uzun, Alper, ve Ferhat Arslan. "Tarihi Çevrenin Korunmasına Yönelik Yerel Halk Algısının Belirlenmesi: Metropolis Antik Kenti Örneği (Torbalı)". *Journal of International Social Research* 13 (2020): 210-223.
- Üzeyir Yasak, ve Hüseyin Melih Özdemir, "Polatlı Şehri'nin mekânsal gelişimi ve şehir içi arazi kullanımı. *Studies of The Ottoman Domain*, Cilt 7 S. 13 (2017). s. 285 - 313.
- Yörükoğlu, M. N. *Manisa Yangını*. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Yayınları, 2002.

